

С. В. Качула,

к. е. н., доцент, доцент кафедри державних, місцевих та корпоративних фінансів,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.2.71

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

S. Kachula,

PhD (Economics), Associate Professor of the Department State, Local and Corporate Finance,
University of Customs and Finance, Dnipro

STATE FINANCIAL POLICY OF SOCIAL DEVELOPMENT IN UKRAINE REALIZATION MECHANISM TRANSFORMATION

Узагальнено теоретичні засади механізму реалізації державної фінансової політики соціального розвитку. Окреслено напрями трансформації цього механізму для підвищення якості життя населення. Показано, що вагомим напрямом розвитку інструментального впливу державної фінансової політики на соціальні процеси є подолання надмірної нерівності через зростання якісних характеристик механізму її реалізації: справедливе оподаткування, перехід від фінансування установ до фінансування соціальних послуг, переорієнтації фінансових інструментів у напрямі розповсюдження адресності соціальної підтримки населення. Трансформація фінансових механізмів має бути переорієнтована на найбільш незахищені верстви суспільства, які об'єктивно не в змозі забезпечити себе самостійно, для інших членів суспільства мають діяти чіткі та зрозумілі правила щодо реалізації можливості самозабезпечення.

Introduction. In the conditions of dynamic changes in the world and Ukraine economies, the adaptation of financial mechanisms and certain instruments of state financial policy to requirements of the population life quality raising needs further research.

Purpose. The purpose of the article is to generalize the theoretical foundations of the state financial policy of social development realization mechanism and outline its transformation directions to improve the population life quality.

Results. The authors identified methods of state financial policy that can contribute to eliminating social imbalances in society in today's conditions, and the corresponding tools and levers. It is important to use methods and tools of state financial policy as an interconnected adaptive-dynamic system, which will promote: public financial resources structure optimization, solving a complex of macroeconomic tasks, economic growth on an innovative basis and social development.

The process of state financial social development policy mechanism transformation should be carried out with the following requirements: transparency, adequacy and timeliness; ensuring quantitative and qualitative estimation of expenses for changes; taking into account the influence of internal and external factors, social risks.

Conclusions. The strategic task of state financial policy is to achieve high population life quality. An important direction in the development of the instrumental influence of public finance policy on social processes is overcoming the excessive inequality due to the growth of qualitative characteristics of the mechanism for its implementation: fair taxation, the transition from financing of institutions to financing social services, financial instruments reorientation into the population targeted social support distribution. The last is directly connected with the improvement of the system of accounting for all household incomes for determining the right to such

support. However, it should be borne in mind that this could result in significant transaction costs. State support should relate only to those who are not able to provide themselves, other members of society should have clear and understandable rules for self-sufficiency. An important place in overcoming the social barriers in modernizing the Ukrainian economy belongs to the state stimulation of social innovation in business and indirect regulation of activation/dissemination of public-private partnership (PPP) practices in the system of social responsibility of business, in particular by developing clear organizational conditions and rules for the implementation of financial mechanisms.

Ключові слова: державна фінансова політика, фінансовий механізм, фінансове регулювання, фінансове забезпечення, соціальний розвиток, якість життя.

Key words: state financial policy, financial mechanism, financial regulation, financial support, social development, quality of life.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Соціально-економічні перетворення в Україні є важливою складовою глибокого реформування усіх сфер українського суспільства відповідно до загальносвітового вектору прогресивного розвитку. Світова фінансово-економічна криза, що охопила й Україну, для кожної країни мала руйнівні наслідки різної сили. В Україні криза переросла в глибоку рецесію економіки, суттєво позначилася на якості життя населення. Пожвавлення економіки України в 2016—2018 рр. відбувалося занадто повільно, тому не досягло навіть докризового рівня та не сприяло реалізації соціально орієнтованих цілей державної фінансової політики. Аналіз окремих інструментів механізму реалізації державної фінансової політики в Україні свідчить про необхідність їх удосконалення у контексті узгодження існуючих потреб, національних пріоритетів та стратегічних векторів суспільного розвитку. За таких обставин виникає необхідність трансформації механізму державної фінансової політики у напрямі підвищення його дієвості та адаптивності для нейтралізації негативних соціальних явищ і процесів, соціальних ризиків, створення належних умов сталого соціального розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню теоретичних засад фінансових механізмів та їх практичного застосування для реалізації цілей і завдань різних складових державної фінансової політики присвятили свої праці зарубіжні та вітчизняні дослідники А. Кульман, І. Чугунов, І. Запатріна, О. Ковалюк, М. Крупка, В. Лагутін, А. Лисяк та інші. Загальну теорію механізмів розробляв А. Кульман [6], фінансовий механізм організації економіки — О. Ковалюк [4], грошово-кредитний механізм інноваційного розвитку — Крупка М.І. [5], бюджетну архітектуру та бюджетний механізм регулювання економічного розвитку досліджували І. Чугунов [2; 15], І. Запатріна [3], А. Лисяк [8]; інструменти монетарної політики зарубіжних країн в умовах нестабільності — П. Де Грауве (P. De Grauwe) [16], механізм взаємоузгодження бюджетної та монетарної політики — В. Лагутін [7]. В умовах динамічних змін в економіці країн світу та в Україні подальшого дослідження потребують питання адаптації фінансових механізмів та окремих інструментів державної фінансової політики до потреб підвищення якості життя населення та водночас забезпечення стійкості бюджетної та грошово-кредитної системи.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є узагальнення теоретичних засад механізму реалізації державної фінансової політики соціального розвитку та окреслення напрямів його подальшої трансформації для підвищення якості життя населення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Загально визнано, що необхідність участі держави у регулюванні соціального розвитку зумовлена недосконалістю ринкового механізму перерозподілу створеного суспільного продукту. Держава, відповідно до закріплених за нею у суспільстві функцій і завдань, покликана забезпечувати справедливий соціально орієнтований розподіл/перерозподіл створеного валового внутрішнього продукту (ВВП) та сприяти підвищенню якості життя населення. Вчені доводять, що "за будь-якого типу економічної системи основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм" [2, с. 10]. Серед інших, до таких потреб відносяться соціальні потреби: захист навколишнього середовища, соціальна підтримка мало захищених верств населення, проведення фундаментальних наукових досліджень, охорона здоров'я та інші.

Підґрунтям підвищення якості життя всіх членів суспільства є соціально-економічний розвиток. О. Тулай характеризує його як динамічний процес, спрямований на досягнення якісних змін щодо умов життя населення [14, с. 15]. Формування належних умов життя населення є необхідною, але недостатньою умовою сталого соціального розвитку суспільства. В умовах фінансової глобалізації, збільшення переліку країн, відкритих для трудових мігрантів і відповідно стрімке зростання міграційних потоків внаслідок низки внутрішньо-національних соціально-економічних проблем, зростає важливість забезпечення кількісних і якісних показників соціального розвитку.

Реалізація функцій соціально орієнтованої держави, що втілюється у проведенні соціальної політики, здійснюється шляхом формування ефективної та дієвої державної фінансової політики, як складової соціально-економічного розвитку. Фінансова політика держави, як сукупність цілеспрямованих державних дій і заходів розподільного і перерозподільного характеру, що реалізуються через фінансову систему (а у її складі —

бюджетну, податкову, грошово-кредитну та ін.) завдяки належній організації фінансових відносин та використанню фінансових ресурсів відповідно до засад соціально-економічного розвитку суспільства, має сприяти забезпеченню двоєдиного завдання — зростання ВВП країни, справедливого його перерозподілу та підвищення якості життя населення.

Фінансова політика реалізується за допомогою фінансового механізму, як складової господарського механізму національної економіки. М. Крупка вважає, що доцільно використовувати поняття "фінансово-кредитний механізм", адже фінанси і кредит є його рівноправними складовими, а потоки фінансових і кредитних ресурсів практично нерозривні [5, с. 58]. О. Ковалюк, структуруючи компоненти фінансового механізму організації економіки, виділяє у ньому такі основні елементи: фінансові методи, фінансові важелі, правове, нормативне та інформаційне забезпечення, фінансову політику [4, с. 38]. За визначенням вченого, фінансова політика є сукупністю "заходів держави з організації та використання фінансів для забезпечення її економічного і соціального розвитку" [4, с. 53]. Конкретизуючи розглянутий загальнотеоретичний підхід, зауважимо, що включення фінансової політики до переліку складових фінансового механізму є недостатньо обгрунтованим.

Таким чином, одні вчені тлумачать фінансовий механізм як втілення фінансової політики у загальнотеоретичному розумінні, що охоплює сукупність форм, методів, інструментів та важелів використання фінансових ресурсів і їх впливу на соціальний і економічний розвиток. Інші — як практичне використання державою фінансових ресурсів для здійснення фінансової політики у системі державного регулювання соціальних і економічних процесів. На наш погляд, гармонійне поєднання розглянутих підходів надасть можливість науково обгрунтувати вибір методів, інструментів і важелів, здатних ефективно впливати на соціальні процеси у суспільстві з урахуванням стану економіки і соціальної сфери.

Основними складовими державної фінансової політики є бюджетна (бюджетно-податкова) та монетарна (грошово-кредитна та валютна) політики. Механізми їх реалізації формують системний вплив державної фінансової політики на суспільний розвиток, встановлюючи певний порядок у фінансових відносинах і фінансовій діяльності. Кожна з названих складових є цілісним системним поняттям, що у загальному розумінні може використовуватися як інструмент державної фінансової політики та водночас має власні механізми, інструменти, важелі, що застосовуються для реалізації/вирішення конкретних проблем, досягнення цілей і виконання завдань у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Вплив державної фінансової політики на рух фінансових ресурсів, фінансові відносини та фінансову систему здійснюється за допомогою фіскального і монетарного трансмісійних механізмів, що у певному співвідношенні та водночас у тісному взаємозв'язку/єдності дозволяє вирішити завдання задоволення суспільних потреб, нейтралізації соціальних ризиків, розвитку соціальної сфери та сприяння суспільному розвитку.

Державна фінансова політика у розрізі своїх основних складових/напрямів виконує своє призначення у суспільстві з використанням механізму фінансового забезпечення та механізму фінансового регулювання. Фінансове забезпечення та фінансове регулювання проявляються у цільовому спрямуванні державних фінансових ресурсів, регулюванні доходів та видатків, формуванні та використанні державного бюджету, податковому регулюванні, управлінні грошовим оборотом, впливі на курс національної валюти [7; 8], а також у впливі на якість життя населення.

Бюджетний механізм, що виступає інструментом приведення бюджетної системи у відповідність із зміна-

ми зовнішнього середовища шляхом застосування певних форм і методів бюджетного регулювання. Спираючись на прийняту бюджетну політику та норми фінансового (бюджетно-податкового) права, бюджетний механізм забезпечує реалізацію стратегії соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна політика, передбачаючи визначення цілей і завдань в галузі фінансів, розробку механізму мобілізації бюджетних коштів, вибір напрямів їх використання, управління фінансами у бюджетній сфері, регулювання економічних і соціальних процесів за допомогою фінансово-бюджетних інструментів, формує такий механізм бюджетного регулювання, який би у найбільшій мірі сприяв досягненню зазначених цілей [8, с. 178]. Цілком справедливо, що "на кожному етапі економічного розвитку є необхідність розробки такого механізму реалізації бюджетної політики, який забезпечив би втілення поставлених цілей і завдань стратегічного і тактичного характеру" [8, с. 196]. У зв'язку з цим формування і реалізація дієвої, ефективною бюджетної політики потребує пошуку шляхів постійного вдосконалення бюджетного механізму.

Основа бюджетного механізму складає бюджет, який використовується як найвагоміший інструмент державного регулювання соціального розвитку. Формування доходів бюджету передбачає використання такого інструментарію, як податки, неподаткові надходження, доходи від операції з капіталом, міжбюджетні трансферти, кредити, відповідні важелі у залежності від потреби у бюджетних коштах. При цьому важливим завданням є врахування фіскальних та соціальних функцій цих інструментів, можливостей балансування між необхідністю наповнення державного та місцевих бюджетів та реалізацією політики зниження податкового навантаження на суб'єктів економіки.

Видатки бюджету є інструментами впливу на соціальний захист та соціальне забезпечення, розвиток освіти, науки, культури, охорони здоров'я та інші соціальні напрями. Посилення ефективності видатків бюджету як інструменту бюджетної політики, передбачає оптимізацію їх структури у середньостроковому періоді з урахуванням встановлених граничних значень бюджетних видатків. Важливим є узгодження бюджетних видатків з цілями соціальної політики, з механізмами реформування системи соціального забезпечення, забезпечення реалізації принципу наукової обгрунтованості державних соціальних стандартів. Вагомими інструментами реалізації бюджетної політики і водночас механізмами впливу на соціальні процеси виступають цільові програми, які вирішують завдання управління видатками бюджету завдяки поєднанню цілей і витрат в умовах обмежених бюджетних коштів.

Необхідність забезпечення фінансової стабільності як важливого чинника соціального і економічного розвитку, особливо в умовах динамічних змін макроекономічного середовища та зростання соціальних ризиків, потребує використання ефективних інструментів монетарної (зокрема, грошово-кредитної) політики. У цьому аспекті вагомого значення в останні роки набуває макропруденційне регулювання, визначення його режимів у залежності від циклічності економічного розвитку, зокрема, використання у системі заходів контрциклічного потенціалу монетарної політики, що особливо актуально в умовах кризи [16]. В Україні, як країні з малою відкритою економікою, чутливою до нестабільності на міжнародних фінансових ринках, використання інструментарію макропруденційного регулювання є необхідною умовою підвищення стійкості фінансової системи в цілому та за секторами [13]. Вагомим чинником зростання реальних доходів населення є використання інструментарію грошово-кредитної політики для зниження інфляції. Тенденції змін у системі монетарного регулювання та застосування тих чи інших інструментів впливають на інтереси населення та відповідно

їх поведінку. Неврахування цих інтересів, прогнозованої поведінки та здатності до рефлексії (здатності економічних агентів передбачати реакцію інших агентів на свої дії), дієвість інструментів монетарної політики може значно послаблюватися чи взагалі нівелюватися, отже не привести до очікуваних результатів.

В. Лагутін зазначає, що характер механізмів та інструментів, які використовуються при проведенні монетарної та бюджетної політики, дозволяють розглядати їх як взаємодоповнюючі засоби державного фінансового регулювання економіки [7]. У свою чергу, ефективність механізму фінансового регулювання соціального розвитку буде залежати від рівня взаємоузгодженості та координації бюджетної та монетарної політики, що потребує розвитку інституційно-функціональної моделі загальнодержавного управління та врахування часових лагів між часом застосування обраних інструментів та очікуваним результатом.

Трансформація механізму реалізації державної фінансової політики соціального розвитку відбувалася в Україні впродовж усіх років незалежності з різною інтенсивністю у відповідності до розроблених стратегічних документів розвитку суспільства. На різних етапах суспільного розвитку основні складові державної фінансової політики — бюджетна та грошово-кредитна — відігравали більшу чи меншу роль у регулюванні соціальних та економічних процесів, набір їх інструментів і важелів змінювався у залежності від фази економічного циклу, рівня розвитку економіки, стану соціальної сфери, необхідності вирішення виникаючих соціальних проблем.

Наразі важливим документом, який визначає стратегічні напрями та пріоритети розвитку України є "Стратегія сталого розвитку "Україна-2020" [12] (далі — Стратегія). У Стратегії окреслюється чотири вектори руху українського суспільства: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість; гордість за Україну в Європі та світі. Відповідно до цих векторів до 2020 р. мають реалізуватися 62 реформи, метою яких визначено досягнення європейських стандартів життя, гідного місця України в світі. Серед першочергових визначено реформи: дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи охорони здоров'я, податкова реформа. Серед пріоритетів Стратегії — реалізація такого вектора руху, як "Відповідальність і соціальна справедливість", що передбачає втілення чотирнадцяти реформ та програм. У Стратегії пояснюється зміст вектора відповідальності — це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг у державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нестимуть відповідальність за розвиток всієї країни.

Вважаємо, що найбільш суттєво просувають суспільство у напрямі розвитку, підвищення рівня життя наступні позиції: децентралізація та реформа місцевого самоврядування; реформа регіональної політики; реформа системи соціального захисту; пенсійна реформа; реформа системи охорони здоров'я; реформа якості та безпеки харчової продукції; програма популяризації фізкультури та спорту; програма здорового способу життя та довголіття (серед важливих завдань Стратегії — підвищення середньої тривалості життя в країні на три роки); реформа освіти; програма розвитку для дітей та юнацтва. На нашу думку, доцільно упорядкувати такі програми, як програма популяризації фізкультури та спорту та програма здорового способу життя та довголіття, наприклад, шляхом об'єднання в одну, адже здоровий спосіб життя без фізичної культури неможливий.

Реалізація окреслених стратегічних цілей і завдань потребує подальшої трансформації механізму реалізації державної фінансової політики у аспекті адаптації її методів, інструментів і важелів як до викликів глобалізованого світового суспільства, так і до необхідності вирішення внутрішніх завдань задля забезпечення і підтримання належної якості життя населення. Важливим є узгодження стратегічних орієнтирів і бюджетних програм.

На сьогоднішній день можливо використовувати такі методи державної фінансової політики, які здатні сприяти усуненню соціальних диспропорцій в суспільстві та необхідні для цього інструменти і важелі:

- податкове регулювання доходів фізичних осіб (податкові пільги для певних категорій громадян і різних податкових відрахувань за певних умов, введення помірно прогресивної шкали оподаткування);

- фінансування грошових виплат громадянам, які гарантовані державою (допомога, стипендії, пенсії, матеріальна допомога та ін.);

- фінансування пільг при оплаті або отриманні товарів і послуг (включаючи комунальні) таким категоріям громадян, як особи з інвалідністю; сім'ї, що мають дітей з інвалідністю; багатодітні сім'ї; сім'ї, що втратили годувальника, малозабезпеченим пенсіонерам та ін.;

- фінансове регулювання ринку житла з боку держави (надання органами влади державних гарантій за банківськими іпотечними кредитами, будівництво соціального житла на засадах державно-приватного партнерства та ін.);

- фінансове стимулювання підприємств/організацій до соціального партнерства, створення нових робочих місць з метою зниження рівня безробіття;

- бюджетне фінансування цільових програм соціального спрямування, зокрема у сфері освіти, охорони здоров'я, культури та ін.;

- фінансове стимулювання відтворення населення;

- фінансове забезпечення та регулювання державних соціальних гарантій (мінімального розміру оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги та ін.);

- адресне надання соціальних послуг.

Реалізація цих методів потребує задіяння узгоджених складових механізму бюджетного регулювання соціального розвитку у сферах: доходів бюджету, видатків бюджету, міжбюджетних трансфертів, кредитування та механізму грошово-кредитного регулювання. Інструменти бюджетної політики, як фінансові інструменти, впливають на процес мобілізації коштів до бюджету та напрями і форми бюджетних видатків, які або створюються з метою регулювання певних процесів, або містять у собі відповідну регулюючу дію.

Донедавна недосконалість системи міжбюджетних трансфертів та субвенцій в країні зумовлювала втрату мотивації місцевих органів влади до оптимізації видатків на соціальні програми, економії відповідних коштів та підвищення ефективності їх використання. В умовах поглиблення бюджетної децентралізації ці проблеми поступово вирішуються завдяки удосконаленню механізму надання трансфертів від державного до місцевих бюджетів, зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів. Це, на нашу думку, стане підґрунтям подолання/перегляду механізму бюджетних компенсацій вартості пільгових послуг, який на сьогодні, за дослідженням І. Пріхно, є найбільш корумпованим [11].

Про результативність бюджетної складової механізму реалізації державної фінансової політики за останнє десятиліття певною мірою свідчить динаміка ряду фінансових показників (табл. 1).

Як свідчать дані таблиці, декілька хвиль кризи в Україні спричинили до значного падіння ВВП у 2009 р. та впродовж 2012—2015 рр. Темп зростання ВВП в останні два роки позитивний, однак не набагато перевищує значення 2008 р. На жаль, витоками цього пошвавлення не

Таблиця 1. Динаміка зміни окремих показників/інструментів бюджетної складової державної фінансової політики України у 2007–2017 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Темп зростання (зниження) ВВП, %	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,5	0,2	0,0	-6,6	-9,8	2,4	2,5
Доходи зведеного бюджету, % до ВВП	30,0	30,7	30,7	28,1	29,5	30,5	29,1	28,7	32,8	32,8	34,1
Видатки зведеного бюджету, % до ВВП	31,4	32,6	33,6	33,7	31,7	33,8	33,2	33,0	34,2	35,0	35,4
Дефіцит зведеного бюджету, % до ВВП	-1,1	-1,5	-2,4	-5,8	-1,8	-3,5	-4,2	-4,5	-1,6	-2,3	-1,4
Державний борг, % до ВВП	12,3	20,0	34,7	38,6	36,0	35,3	38,4	69,4	79,1	80,9	71,8
Частка податкових надходжень в доходах зведеного бюджету, %	73,3	76,3	72,1	74,6	84,0	80,9	79,9	80,6	77,9	83,1	81,4

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua

є ні поліпшення структури економіки, ні активізація інноваційних процесів. Частка доходів зведеного бюджету у ВВП за останні два роки є найвищою впродовж аналізованого періоду і складає 32,8% ВВП у 2016 р. та 34,1% ВВП у 2017 р., що свідчить про зростання податкового навантаження на економічних агентів. Частка податкових надходжень у доходах зведеного бюджету коливається у межах 72,1% (мінімальне значення за аналізований період, 2009 р.) — 84,0% (максимальне значення, 2011 р.). Видатки зведеного бюджету перевищили останні два роки відмітку в 35%, отже, відбувається посилення державного втручання у перерозподільчі процеси та збереження пріоритетності фінансування соціальних видатків. В умовах нестабільності це може бути виправданим, водночас повинно супроводжуватися дієвим реформуванням, поліпшенням структури економіки, пошуканням інвестиційних та інноваційних процесів, зростанням економічної активності, зниженням інфляції та безробіття, створенням умов та розширення можливостей для населення забезпечувати власними силами свої потреби. Також слід зазначити, що стрімке зростання державного боргу в 2017 р. уповільнилось, однак залишається загрозливим, його частка у ВВП виходить за допустиму межу.

Важливим є провадження відповідних єдиних правил, норм, стандартів у галузь фінансів, в організацію фінансових взаємозв'язків у суспільстві, адже це — необхідна умова проведення ефективної та відповідальної державної фінансової політики, злагодженого функціонування її фінансового механізму. Дотримання встановлених правил суб'єктами економіки втілюється у фінансовій дисципліні та дозволяє проводити єдину політику у сфері фінансів, нейтралізувати чи пом'якшити соціальні ризики, захистити інтереси тих членів суспільства, які найбільшою мірою цього потребують.

Реалізація ефективної державної фінансової політики соціального розвитку залежить від налагодженості фінансових відносин, цілеспрямованості фінансового механізму, від його дієвості, адаптивності, функціональності, адекватності часу, місця та стану соціальних і економічних процесів. З цих позицій методи, інструменти і важелі державної фінансової політики важливо застосовувати як взаємопов'язану адаптивно-динамічну систему, що сприятиме: оптимізації структури державних фінансових ресурсів, вирішенню комплексу макро-

економічних завдань, економічному зростанню на інноваційній основі та соціальному розвитку.

Сьогоднішні умови вимагають адекватних механізмів реагування на динамічні зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, створення механізмів превентивної дії на виникнення соціальних ризиків. Процес трансформації механізму реалізації державної фінансової політики соціального розвитку має здійснюватися з дотриманням таких вимог: прозорості, адекватності та своєчасності; забезпечення кількісного та якісного оцінювання витрат на зміни; урахування впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, соціальних ризиків. З огляду на зарубіжний досвід, все більш вагомим місцем у механізмі реалізації державної фінансової політики має займати механізм фінансування соціальних інновацій.

Враховуючи особливості менталітету і психології громадян, які звикли до патерналістської поведінки держави, в умовах високого рівня недовіри до дій органів державної влади і місцевого самоврядування важливо не лише вдосконалювати методи фінансового регулювання соціальних процесів, а також формувати умови щодо підвищення відповідальності населення за фінансове забезпечення власних потреб. Роль держави полягає у створенні умов та механізмів реалізації прагнень населення до самозабезпечення, зокрема формування сприятливого інституційного середовища, розвиток інституту підприємництва, інституту права, інституту захисту власності, ефективного використання ресурсів. Ефективне забезпечення функціонування фінансового механізму та його складових також передбачає належну організацію системи фінансового планування, прогнозування та контролю.

ВИСНОВКИ

Фінансово-економічна криза та її наслідки стали вагомими причинами переосмислення місця і ролі бюджетних та грошово-кредитних інструментів державної фінансової політики у соціальному та економічному розвитку суспільства.

Стратегічними завданнями державної фінансової політики є досягнення високої якості життя населення. Важливо використовувати адекватні економічним і соціальним завданням інструменти державної фінансової політики у системі державного регулювання, виходячи із оцінки їх ролі в економічному і соціальному розвит-

ку. Вагомим напрямом розвитку інструментального впливу державної фінансової політики на соціальні процеси є подолання надмірної нерівності через зростання якісних характеристик механізму її реалізації, що передбачає: справедливе оподаткування, перехід від фінансування установ до фінансування соціальних послуг, переорієнтацію фінансових інструментів у напрямі розповсюдження адресності соціальної підтримки населення. Останнє безпосередньо пов'язане із вдосконаленням системи врахування всіх доходів домогосподарств для визначення права на таку підтримку. Однак у зв'язку з цим слід враховувати ймовірність виникнення значних трансакційних витрат.

Державна підтримка має стосуватися лише тих, хто не в змозі себе забезпечити самостійно, для інших членів суспільства мають діяти чіткі та зрозумілі правила щодо реалізації можливості самозабезпечення.

Важливе місце у подоланні соціальних проблем на основі модернізації економіки України належить державному стимулюванню здійснення суб'єктами економіки соціальних інновацій та непрямого регулюванню активізації/розповсюдження практики публічно-приватного партнерства (ППП) у системі соціальної відповідальності бізнесу, зокрема шляхом вироблення чітких організаційних умов, правил реалізації та ефективних фінансових механізмів.

Література:

1. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. — Київ: НІОС, 2001. — 416 с.
2. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канева та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. — Київ: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2015. — 376 с.
3. Запатрина І.В. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір. Вісник КНТЕУ. — 2012. — № 2. — С. 59—73.
4. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монографія. — Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. — 396 с.
5. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: монографія. — Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка. — 2001. — 608 с.
6. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман; пер. с фр. Е. П. Островская; ред. Н.И. Хрусталева. — Москва: Прогресс Универс, 1993. — 192 с.
7. Лагутін В.Д. Бюджетна та монетарна політика: координація в трансформаційній економіці. — Київ: КНТЕУ, 2007. — 248 с.
8. Лисяк А.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія. — Київ: ДННУ АФУ, 2009. — 600 с.
9. Лисяк А.В., Журавель М.О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. Модерн економік. — 2018. — №9. — С. 53-59. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-06).
10. Лютий І.О. Концептуальні засади та суперечності реалізації фінансової політики держави. Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Економіка. — 2005. — Вип. 79. — С. 4—6.
11. Пріхно І.М. Механізми фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2017. — Вип. 23. — Ч. 1. — С. 105—108.
12. Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020": Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
13. Стратегія макропруденційної політики. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83019081>

14. Тулай О.І. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні доміанти та діалектична єдність: монографія. — Тернопіль: ТНЕУ, 2016. — 416 с.

15. Чугунов І.Я. Інституційна архітектура бюджетної системи. Фінанси України. — 2008. — № 11. — С. 3—10.

16. De Grauwe P. The risks of being chairman in the age of turbulence. International Finance. 2008. 11: 1. — P. 109—115.

References:

1. Vasylyk, O.D. (2001), *Teoriia finansiv* [The theory of finance], NIOS, Kyiv, Ukraine.
2. Chuhunov, I.Ya. Pavelko, A.V. and Kanieva T.V. (2015), *Derzhavne finansove rehuliuвання ekonomichnykh peretvoren' (2015)* [State financial regulation of economic transformations], Kyiv.nats. torh-ekon. un-t., Kyiv, Ukraine.
3. Zapatrina, I.V. (2012), "Formation of the financial policy of the state: the eurointegration dimension", *Visnyk KNTEU*, vol. 2, pp. 59—73.
4. Kovaliuk, O.M. (2002), *Finansovyy mekhanizm orhanizatsii ekonomiky Ukrainy (problemy teorii i praktyky)* [Financial mechanism of organization of economy of Ukraine (problems of theory and practice)], *Vydavnychyj tsentr L'vivs'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka*, L'viv, Ukraine.
5. Krupka, M.I. (2001), *Finansovo-kredytnyj mekhanizm innovatsijnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Financial and credit mechanism of innovative development of the Ukrainian economy], *Vydavnychyj tsentr L'vivs'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka*, L'viv, Ukraine.
6. Kul'man, A. (1999), *Ekonomicheskiye mekhanizmy* [Economic mechanisms], Prohress Unyvers, Moscow, Russia.
7. Lahutin, V.D. (2007), *Biudzhetna ta monetarna polityka: koordynatsiia v transformatsijnij ekonomitsi* [Budgetary and Monetary Policy: Coordination in the Transformation Economy], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
8. Lysiak, L.V. (2009), *Biudzhetna polityka u systemi derzhavnoho rehuliuвання sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* [Budget policy in the system of state regulation of socio-economic development of Ukraine], DNNU AFU, Kyiv, Ukraine.
9. Lysiak, L.V. and Zhuravel', M.O. (2018), "Budget policy as an instrument of financial security of Ukraine", *Modern ekonomik*, vol. 9, pp. 53—59.
10. Liutyj, I.O. (2005), "Conceptual principles and contradictions in the implementation of the state's financial policy", *Visnyk Kyivs'koho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 79, pp. 4—6.
11. Prikhno, I.M. (2017), "Mechanisms of financial provision of social sphere in Ukraine", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, vol. 23/1, pp. 105—108.
12. President of Ukraine (2015), Decree "For Strategic Development of Ukraine — 2020", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (accessed 05 Jan 2019).
13. National Bank of Ukraine (2018), "Strategy of macroprudential policy. National Bank of Ukraine", <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83019081> (accessed 05 Jan 2019).
14. Tulaj, O.I. (2016), *Derzhavni finansy i stalij liudsk'kyj rozvytok: kontseptual'ni dominanty ta dialektychna iednist'* [Public finances and sustainable human development: conceptual dominant and dialectical unity], TNEU, Ternopil', Ukraine.
15. Chuhunov, I.Ya. (2008), "Institutional Architecture of the Budget System", *Finansy Ukrainy*, vol. 11, pp. 3—10.
16. De Grauwe, P. (2008), "The risks of being chairman in the age of turbulence", *International Finance*, vol. 11: 1, pp. 109—115.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2019 р.